

Prevence šokem

V letošní canneské soutěži se sešlo několik snímků, o nichž se tvrdí, že posouvají hranici filmové řeči. Zatímco kamarádka zatíná prsty do polstrovaného opěradla, mně muži pouze není příjemně. Jedním z nich je i zástupce přehlížené rumunské kinematografie, film 4 měsíce, 3 týdny a 2 dny. V následném rozhovoru nad kakaem s rumem mi teprve dochází tíha toho, co jsem před chvílí viděl.

Snímek režiséra a scenáristy Cristiana Mungiu si uznání letošní festivalové poroty v Cannes – krom dalších dvou ocenění zde vyhrál hlavní cenu, Zlatou palmu – rozhodně zasloužil. A to nejenom tím, že ve správném poměru namíchal ty správné složky, tedy historicko-regionální specifičnost konce osmdesátých let v Rumunsku s tématem přesahujícím hranice země či dané doby, pro svou intimitu a etickou hloubku schopným dotknout se kohokoli.

Možností filmové iluze je nahlížet do lidského soukromí, zpřístupnit diváku situace, do nichž se mnozí lidé nikdy nedostanou. Těm méně příjemným momentům, jež osobně zažít ani netoužíme, se pak filmy vyhýbají, popřípadě s ohledem na diváka zjemňují jejich povrch a banalizují jejich hloubku. Film 4 měsíce, 3 týdny a 2 dny pouze nesděljuje příběh jednoho improvizovaného potratu, ale diváka přímo umisťuje do této životní situace. Nepříjemné téma je zesíleno filmovou řečí, vzácnou symbiózou sdělovaného a sdělujícího.

Dlouhé, nepřerušované a často ustrnulé záběry jsou jakýmsi oknem, výřezem do světa příběhu, stejně jako je jediný zachycený den výřezem života postav. Prostor za zdí či rámem záběru je často důležitější, než to, co zrovna vidíme. Na počátku pocítíme absenci detailu, který by nasměroval naši pozornost a tak se v poklidném ruchu studentského života musíme pokusit zorientovat sami. Od toho dnešního se příliš neliší: švitoření na kolejích, kupčení nejenom s prášky a západní kosmetikou a síť vztahů prostoupená povrchností, zájmem o druhé pohlaví, pomluvami i skutečným přátelstvím.

Každodenní dramata většinou zůstávají neviděna. Pod povrch všednosti se divák dostane až zpětně – to když si uvědomí, že už třicet minut sleduje intimní drama dvou dívek. Obě jsou rozhodnuty, dnes se to už jen musí odbyt. Mladší Gábina se konečně zbaví tíhy rostoucího plodu, starší Otýlie jen zarezervuje pokoj v hotelu a přijde pro Bebeho, který je levnější a navíc ochotný to udělat i ve třetím měsíci.

Minimalizovaná role stříhu klade vysoké nároky na herecké zvládnutí rolí. Neznámost tváří (v Rumunsku již v několika filmech obsazených) je pro českého diváka výhodou – umožňuje zapomenout na to, že herci jsou i někým jiným než svými postavami. Nepřestáváme sledovat Otýlii, která je podobně jako my konfrontována s potratem; není však jenom utěšující pozorovatelkou, ale rozdělí se s Gábinou o tíhu a nesdílitelnost jejího břemene. Zůstává sama mezi upovídánými kamarádkami, ve zcizujícím rozhovoru s přítelem Adim, či při banálních hovorech nad rodinnou večeří.

Film nás neustále zrazuje, zpochybňuje divácké očekávání. Uplyne třicet minut, než se v něm stačíme zorientovat. Náhle se objeví nůž, zbraň však zůstane nepoužita. Čekáme komplikovaný průběh potratu, z blikajících majáček před hotelem nás zamrazí, pro policisty na recepci je ale buzerace mladých dívek pouze rutinou, mají tu jinou práci. Paranoia vrcholí v závěru snímku, kdy jdeme spolu s Otýlií vykonat poslední nutný čin. Kamera dívku sleduje noční periferií, každá rozmazaná silueta člověka představuje nebezpečí, dlažební kostky klapou o podpatky a od úst jde pára.

Historická rovina je stejně jako šed' zimy bez sněhu pouze pozadím příběhu. Ilegalita potratů, jako výchozí dramatická situace, poukazuje jen k jednomu aspektu mnohavrstvého problému. Zákaz jejich provádění nezabrání, vytvoří pouze meziprostor pro příživníky, jakým je i muž přezdívaný Bebe. Sníží sice počet umělých přerušování, ale zdramatizuje jejich průběh, prohloubí stopy, které v duších žen zanechává.

Příběh Gábiny i Otýlie je mnohem více o propasti mezi pohlavími (ale také mezi rodiči a dospělými dětmi), která se nad nechtěným těhotenstvím rozevívá. Gábině s potratem nepomáhá otec dítěte, protože by jí ani pomoci nedokázal. Nevíme o jeho postavě vlastně nic, jeho nepřítomnost je příznačná – potrat není věcí muže. Nemůže o něm rozhodovat a nemůže jí s ním pomoci. Postava Adiho nahrazuje tuto absenci. Otýliin přítel je příkladem muže, který Gábinu do jiného stavu přivedl. Přemýšlí v jasných kategoriích – „Potrat je nebezpečná věc, co když vás chytí?“ které však nejsou vždy dostačující – „A co bys dělal, kdybych byla těhotná já?“ – „...No asi bych si tě vzal?“

Nejpůsobivější momenty jsou ty v díle nevyřčené. Kdyby se náhodou něco stalo, tak to příliš nevadí. Vezmeme se. A dítě zaopatřit dokážu. I tak můžeme přemýšlet, my muži; a přes naši nekompetentnost v rozhodování o směřování ženského života tak často činíme. „Co si myslíte? Že bych riskoval deset let za tři tisíce lei?“ říká Bebe a za jeho slovy se rozevívá hrůza nejpřízemnějšího vydírání. I tak mohou jednat muži.

Film nezobrazuje muka pochyb a rozhodování o přerušení těhotenství, tedy neřešitelná dilemata a etické hlubiny problému. Detailně nás však konfrontuje s brutální realitou potratu a působí tak jako prevence, která je nejsnadnějším řešením problému nechtěných dětí. Na konci příběhu sedí u stolu dvě ženy, starší přestálou zkušeností. Před Gábinou, která se nestala matkou, se otevírá budoucnost a s ní i nezodpověditelná smyčka otázek začínajících slovem kdyby. Už jí nikdy nepřestane znít hlavou.